El carrer Ánimes, les animetes santes i l'oloreta el quexal

02/11/2021

Les "mariposes" il•luminaven la foscor de la nit amb els seus fantasmogòrics moviments.

Aprofitant que estem al mes de novembre ens referirem en esta ocasió a tradicions religioses i festives relacionades amb el penúltim mes de l'any i amb un carrer de Petrer que fa al·lusió al tema que tractarem en esta crònica. I com que **novembre és el mes de les ànimes** ens referirem al carrer Ànimes, nom d'un dels carrers més especials del nostre incomparable centre històric.

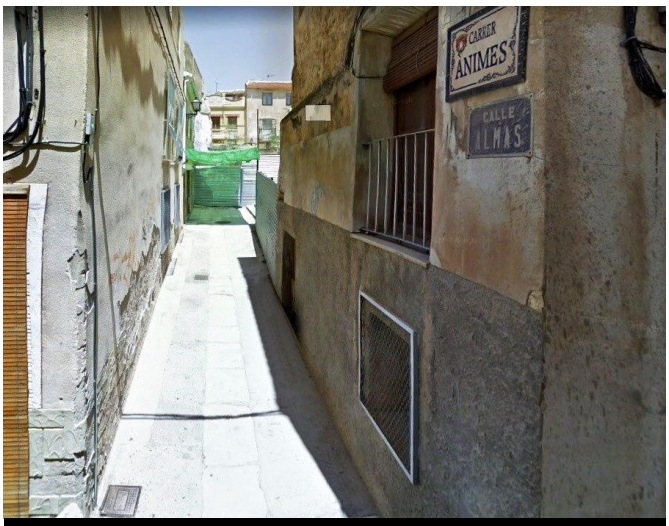
Per novembre, s'acurten els dies i eixa foscor primerenca marca el final de l'etapa estiuenca. **Novembre, el mes dedicat a recordar els nostres sers estimats que ja se'n van anar del nostre costat.** En este mes **celebrem dos festivitats relacionades amb el món dels morts i les commemorem els dies 1 i 2 de novembre, el Dia de Tots Sants i el Dia dels Difunts en el catolicisme.**

Plaça de les Ànimes: una zona molt ben aprofitada i recuperada del nostre nucli històric | Pascual Maestre.

L'1 de novembre, Dia de Tots Sants, és una festa eminentment religiosa. No sols a Espanya sinó en la major part de països de tradició cristiana, el primer de novembre és un dia en què s'homenatja els sants, coneguts i desconeguts. L'endemà, el dia 2, se celebra la commemoració dels Fidels Difunts, també conegut com a Dia dels Morts o de les Ànimes, dia que es va popularitzar i estendre per la Cristiandat occidental, fins a ser finalment acceptada com a data en què l'Església celebraria esta festa. Eixe dia se sol orar pels fidels que ja no seguixen en la vida terrenal i durant esta jornada se celebren les denominades misses de rèquiem, és a dir, un prec per l'ànima dels morts. Com hem apuntat és important tenir en compte que el Dia de Tots Sants i el dia dels Fidels Difunts no és el mateix.

Com bé arreplega Josep Lluís Santonja en el seu llibre *Animetes santes*, que el teniu a la vostra disposició en la Biblioteca Poeta Paco Mollá", pel que fa al ritual de la mort, els valencians tenien els seus particulars ritus funeraris, bona part dels quals tenien un fort component femení, que anava des de l'atenció als moribunds, l'amortallament i la vetla, fins a l'organització i pràctica del dol. En molts pobles eren també les mateixes comares qui també amortallaven els cossos. **Les dones ajudaven a nàixer, i també acompanyaven en la mort. Animetes santes fa referència a un costum molt popular en les cases dels nostres majors, quan les dones encenien unes espelmes o animetes en record dels difunts de la família, es col·locaven en un recipient xicotet que contenia oli i aigua,** a vegades era una tassa o llandetes de conserves. Normalment, també col·locaven les fotos dels difunts davant de cada animeta. De vegades també l'animeta era considerada com una clase de "lar" protector de la família i per això li encenien una espelma, encara que no fora Tots Sants ni Ànimes. Així, en el costum popular valencià les "animetes santes" eren les ànimes de tots aquells difunts familiars que protegien els vius. Este ritual es feia per a donar-los llum i que sentiren que seguien en els nostres cors i que mentres pensàrem en ells, continuarien vius en una certa forma. Hui la tradició d'encendre "mariposes", com deien a Petrer, ha sigut substituïda pels típics ciris o velons, generalment de color vermell, que s'encenen encara en moltes cases.

Aspecte del carrer abans de la seua remodelació.

En este context de les "mariposes" que flotaven enceses xuplant l'oli, una per cada difunt de la casa. És important recordar **una altra tradició molt arrelada a Petrer i per això seguim el nostre estimat investigador i amant de les nostres tradicions i costums Vicent Navarro Tomàs**. En el nostre poble, **fins a la dècada dels anys seixanta del segle passat, la nit de Tots Sants des de l'església s'organitzava una recollida d'aliments per tots els carrers del poble.** Eren **xiquets, "monesillos" o aprenents, que al so d'una campaneta cridaven per l'Auroreta el queixal** mentre anaven replegant amb grans cabassos tot el que la gent donava.

Vicent apunta que sempre **s'ha** preguntat el significat d'aquest nom, a més, si no queda clar el prefaci: auroreta, oloreta o horeta, de les tres formes s'ha sentit; acompanyat de la paraula *queixal*. Al treball publicat per l'arqueòleg i historiador crevillentí **Josep Menargues es fa referència a l'Auroreta el queixal de Petrer mitjançant una entrevista que va fer a Arturo Villaplana**, primer "monesillo" que va haver-hi a l'església de Sant Bartomeu després de la guerra civil: els "monesillos", eixien a recaptar **almoina** pels carrers. Carregats amb grans cabassos d'espart, anaven per tot el poble, demanant en sufragi a les ànimes del Purgatori, al crit de "l'Auroreta del queixal". (*Revista del Vinalopó* 12, 2009). **La gent donava fruits, pa, oli, torrat..., i en menor mesura, diners. A poqueta nit, se'n tornaven cap a l'església, on el sagristà els esperava per fer les particions de la col·lecta.** Tot dintre d'un estudi sobre la Boleta el queixal de Crevillent i més àmpliament aprofundit en la Festa del Queixal o, com diuen a l'horta

de Múrcia, "la Herbica del Quijal", o a Navarrés, "la Hora del Quijal".

Les dones encenien a les cases "les mariposes".

L'auroreta-l'oloreta-l'horeta el queixal hui és una tradició morta. L'Auroreta del queixal es va anar morint a l'hora que Petrer creixia i s'industrialitzava i els costums mudaven, encara que com diu Vicent, **les coses moren quan mor la gent que les recorda i les ha viscut.** L'investigador acaba gent una reflexió molt interesant: "Ara tot és Halloween. Estaria bé fusionar la part antiga i nostra amb la part nova importada. És una possibilitat que estem deixant passar any rere any, plantejar-nos unir la celebració de "l'auroreta-l'oloreta-l'horeta El Queixal" amb la força que ara té el Halloween amb un fi solidari. Podria ser un bon plantejament per tornar a reviure aquesta tradició perduda. El que sí que és clar és que tant els nostres "nonesillos", com els xiquets i xiquetes de hui, demanaven, ara bé, uns amb la cançoneta "per l'oloreta el queixal" i hui amb la retafila que no entenem molt i queda molt lluny de la nostra cultura i tradicions de crit o confit ("truco o trato").

Pel que respecta a les **ànimes, no podem oblidar que Petrer té un carrer amb este apel·latiu espiritual i religiós**, ja que a la societat clerical i tancada de l'Antic Règim li agradaven aquest tipus de noms per a denominar els carrers. És una **xicoteta travessia que connecta els carrers Castelar i Numància**, i està **documentada des de l'any 1726**. Cal fer constar que és una de les poques vies públiques que ha conservat la seua denominació original fins a l'actualitat.

En l'antiguitat, es considerava l'ànima més com un simulacre o fantasma del vivent que com a essència immortal de l'ésser humà, concepció que va arribar molt més tard. Este apel·latiu fa referència als esperits dels morts, a les ànimes que esperen la seua redempció en el purgatori. Amb la mort, l'ànima aspira a alliberar-se del cos que l'empresona per a tornar al seu origen diví. Durant molts segles, s'ha rendit culte a les ànimes dels morts. Segons la tradició cristiana, a través de les pregàries poden eixir del purgatori i pujar al cel.

Les "mariposes" es col•locaven en un recipient xicotet que contenia oli i aigua.

Quasi amb tota seguretat esta via es va conéixer amb anterioritat com **"el carreró dels Fantasmes",** ja que quan es transitava per este lloc en nàixer la nit, **l'entorn era tètric i fantasmal**: portes tapiades, paviments inexistents, cantonades corcades pel temps i l'abandó. Recentment **l'Ajuntament de Petrer**, gràcies a una subvenció de la **Diputació d'Alacant**, ha convertit esta malparada travessia en una **atractiva zona verda** en la qual descansar i conéixer esta zona del centre històric. En el mateix projecte també es va incloure un **pàrquing** amb capacitat per a 9 cotxes, amb la qual cosa s'ha produït una **millora urbanística de la qual podem sentir-nos orgullosos tots els veïns de Petrer.**

Este carrer, junt amb molts altres del centre històric, és el lloc on jugaven els xiquets i les xiquetes que vivien allí i ens transporta a la nostra infància.

En este carrer antigament se situava a mitjan segle XX el **celler d'Antonio Planelles** *Tonet* **d'on va sorgir l'empresa de calçats El Talismán**, en el que és hui el **"cuartelillo" d'Els Copions**; també la **taverna de Pepe** ***l'Afilador*,** i tenien el seu domicili el mestre d'obres José Ma. Poveda *Povedeta* i la seua dona Isabel Poveda *la Bola*; Juan Bautista Navarro *Carraca* que treballava l'hort del que va ser el col·legi Primo de Rivera; Luis Payá *Maso*, la família Canals, Victoriano Pérez, la germana de Jesús *el Vicari*, Dolores Navarro Segura; Pepe Espí, *el Xixonenc*, Quico *el Trinqueter* i el municipal Campello.